

Йозеф Несвадба
Открытие срещу себе си

Това беше просто водопад от смях. Смееше се вече дълго и гръмко. От време на време си поемаше дъх и отново започваше да се смее. Понякога изглеждаше, че крещи, но това беше смях. Победоносен смях на тридесет и пет годишен мъж. Седеше в хола на къщата си съвсем сам, с три празни бутилки от ракия пред себе си, а на четвъртата тъкмо беше отчупил гърлото. Пиеше жадно течността, на която не бе свикнал, като вода в горещ ден. После, залитайки, събори от стената нова поредица от книги и стъпка магнетофонните ленти със записа на проблемите. Преди това беше счупил телевизионната стена, ултразвуковия котлон и инфрачервения радиатор, безжичния телефон и старомодния радиограмофон. Пред къщата стояха няколко съседни. Тайнствените звуци ги тревожеха. Та нали Бауерови са винаги толкова спокойни и в този район, който правителството бе построило през шестдесетте години за научните работници, обикновено е тихо. Само че стените на къщата бяха прозрачни единствено отвътре и съседите не виждаха нищо. Най-сетне госпожа Навратилова се престаши. Но едва отвори вратата, той хвърли върху нея един том от техническата енциклопедия. Томът беше дебел, тежеше най-малко два килограма. Навратилова изтича у дома да извика по телефона Бауерова. Тя работеше в биологическия институт в Забехлице, така че мина известно време, докато се появи. Пристигна със старомодна кола, която вместо колела имаше дюзи и се вдигаше на около един метър над земята. Плати на шофьора, без да погледне таксиметъра, и изтича въщи. Затвори вратата под носа на любопитните. Бауер веднага престана да се смее. Настъпи тишина. Съседите бавно почнаха да се разотиват.

– Това се казва признателност – недоволствуваше Навратилова. – Дори не ми благодари. Имам цицина, без да знам защо.

– Пийни с мен – вече няколко пъти повтори той, докато жена му в недоумение броеше унищожените вещи. – Трябва да пийнеш. Ще купя всичко съвсем ново и най-модерно. Освен това – специален въртолет за неделни излети до морето или до Татрите, а за теб метакрилово кожено палто с цял комплект бижута.

– Но защо?

Той като че ли изведнъж изтрезня. Каза съвсем тихо, сякаш изобщо не беше пил:

– Излезе сполучливо. Представи си, Ирена, излезе сполучливо...

– И за това трябва да унищожаваш радиограмофона на баба? Такава скъпа старинна вещ?

– Не бих могъл да понасям мебелировката на тази къща нито ден

повече. Десет години се блъскам тук над своите планове, разбираш ли, сега трябва да живея другояче и в съвсем различна обстановка. Аз победих, Ирена, ние успяхме, сега съм най-великият, най-заслужилият, най-талантливият, най-забележителният, най-оригиналният, най... с една дума – творецът на бъдещето. Така се изрази Ковал след днешния опит, моля – и той се удари в гърдите, като че ли беше спечелил боксов мач. – Днес аз сътворих бъдещето, жено...

И той падна по лице върху бюрото си. При това събори от стената последния чертеж, който беше забравил да унищожи. В отчаянието си Ирена се опита да го за-мъкне в спалнята, където с дръпване на лостчето спусна от тавана леглата, но той беше много тежък и за това накрая му постла на пода, а под главата му подложи „Основи на кибернетиката“ и „История на физическите проблеми“. Втурна се към телефона.

– Професор Ковал. А къде е? В завода ли?! – не можеше да разбере тя. Но знаеше, че трябва да говори с него, че веднага трябва да го посети. Извади от гаража летящо колело, някакъв велосипед, който се издигаше във въздуха главно поради лекия си материал. Замина.

Професор Ковал беше директор на Изследователския институт по автоматизация. Намери го в главния цех върху някакъв нисък подиум. Стоеше тук с няколко асистенти и представители на завода. Машините бучаха, така че почти трябваше да си крещят един на друг.

– Аз съм Ирена Бауерова. Жената на Шимон Бауер...

– Поздравявам ви – усмихна се Ковал. – Е, какво ще кажете за това?

– Страшно е.

– Какво?

– Вече не мога да живея с него. Искам да ви предупредя.

Той я гледаше с недоумение. Бързо а поведе към съседното помещение, отделено от фабричния шум със стъклена стена, където навремето беше работил майсторът.

– За какво говорите? – попита той.

– За Шимон. Той е страшен човек. Искях да ви обърна внимание върху това. Днес се напи и дрънкаше нещо за някакво си откритие. Не е истина, нали?

– Разбира се, че е истина. Мъжът ви разреши за да чата на нашия институт. Не забелязахте ли, че машините работят сами? – посочи й той цеха през стъклената стена. Тя едва сега осъзна това. Материалът беше превозван, обработван, апретиран, сглобяван на части, които от своя страна биваха монтирани на най-новите реактивни автомобили. – До вчера тук работеха към триста души, другарко. Вашият мъж успя. Вече

не е необходимо да строим цели заводи, които да работят автоматично. С помощта на неговото откритие можем да направим самостоятелен всеки цех. Той разреши най-важния проблем на нашата епоха. Разбира- те ли какво означава това. Бауер е гений.

Видът ѝ стана още по-отчаян.

– Той е ужасен човек, професоре. Предупреждавам ви. Той е его- ист. Това съвсем ще го развали.

– Ще се развеждате ли?

– Не ме подозирайте. Омъжих се за него по любов. Знам, че е умен и надарен. Но той ме взе само защото баща ми беше заслужил деятел и можеше да постъпи направо във вашия изследователски институт.

– Другаде щеше да бъде жалко за него.

– Но другаде трябваше първо да се наложи, преди да дойде при вас, разбирате ли? Той винаги е мислил само за себе си. Колко съм се карала с него заради обзавеждането! Винаги трябва да притежава всичко най- хубаво, винаги мисли само за печалба и слава, не е способен да се жерт- вува за нищо, дори за мен, професоре. И от деца се страхува, защото трябвало да живее по-скромно. Работеше над откритието си единствено защото иска да се прослави. Той е егоист. Професорът се намръщи.

– Не обичам клеветите, ясно ли ви е? За мен е решаващо как се дър- жи на работното си място. Той е най-добрият ми асистент.

– Защото се преструва.

– Сбогом – каза професорът и отвори вратата. Тя едва сега забеляза откритието. Приличаше на малък радиопредавател. Стоеше на подиума и непрекъснато палеше и гасеше различни лампи. Около него се бяха насъбрани работници.

– Наистина ли никога не се поврежда? Не е ли необходимо поне ня- кой да дежури тук? – попита смутено млад инженер.

– Не, наистина не е необходимо. В него са монтирани контролни прибори. Сам провежда и ремонта. А ако срещне проблем, който не мо- же да реши, ще спре производството и ще ни повика със специално устройство.

– Това означава, че ние не сме нужни за нищо – заяви един възрас- тен работник в бял работен комбинезон. – Аз работя в завода вече пет- десет години. Ей с тези ръце съм помагал да бъде построен. С лопата, може би още знаете как изглежда тя, нали?

– Какво ще стане с нас? – попита друг. Ковал се приближи до него:

– Нужно е само спокойствие. Така се боят навсякъде. Но не се тре- вожете. На първо време заводът ще ви плаща както преди. Та нали с

въвеждането на автоматите производството му ще се увеличи многократно. Сега вашите заплати ще бъдат незначително перо. А после ще успеете да си намерите друга работа.

– Но нали скоро ще въведете тия машинки навсякъде?

– Нима нямате някакво хоби? Можете да учите или да се занимавате със спорт, с изкуство или с някакъв занаят, всеки според влечението си. Не всичко в човешкия живот може да се направи от машина. Новата работа ще ви развлича.

– Аз нямам никакво хоби – каза възрастният работник.

– Ами аквариумът? – присмяха му се другите – Воалните рибки и рибките-зебри? Или футболът? Ходиш на мачове всяка неделя. Можеш да станеш треньор.

Но той продължаваше да клати недоверчиво глава. Ковал го хвана за ръка и го поведе навън. Наблюдава известно време как работят машините и как светва странният куфар, който беше направил мъжът й.

– Страх ме е от него – каза тя на младия инженер.

– Не разбирате ли от техника?

– Не. Занимавам се с биология. Смятате ли, че откритието е добро?

– Дали ще работи ли? Идеално. Та нали го направи Бауер. Най-добрият ни сътрудник – каза гордо той.

– Аз съм Бауерова. – (Погледна я с уважение.) – Развеждаме се.

На следващия ден дойде на проверка член на правителството. Веднага оцени колко важно е новото откритие. Преди събранието всички бяха в тържествено настроение. Дори враговете на Бауер бяха възхитени. Та нали това означаваше, че главната задача на института е решена. Събраха се в голямата заседателна зала още преди осем часа. В осем дойде Ковал, точен както винаги. След нови пет минути влезе министърът с придружаващите го лица. Поднесоха кафе. Цареше напрегната тишина. Само Бауер никакъв го нямаше.

– Ами че той винаги е толкова точен – повтори Ковал на министъра вече за кой ли път. – И знае, че ще дойдете. Обадохме му се през нощта.

– Жена му казва, че е тръгнал още преди един час – съобщи секретарката.

Погледнаха си часовниците. Минутите течаха. От скука министърът започна да преглежда плановете за работа. Ковал си спомни, че няма преценка за изпълнението на плана за миналия месец. „Отгоре на това ще си имам неприятности заради това момче.“ Винаги мислеше за Бауер като за момче. Та нали беше постъпил в института веднага след завършване на следването. Побърза да се приближи до министъра.

Започна да му обяснява поне принципа на автомата. Положението беше мъчително. Останалите сътрудници стояха при големите прозорци и наблюдаваха двора. В ъгъла секретарката телефонираше вече за пети път на портиера да подканят Бауер да побърза, когато се появи.

– Да не би да е умрял от радост? – попита възглухият доцент Шуба, който от много отдавна беше в института и когото търпяха по-скоро от уважение. – Навремето се е случвало...

– Ей го там! – изведнъж извика някой. Министърът стана и също се приближи до прозореца. Ковал го последва. Младите инженери хапеха устни.

Защото Бауер вървеше съвсем бавно по двора, с дебела папка в ръката, облечен с пуловер, въпреки че всички бяха предупредени да се облекат официално. Вървеше много бавно, едва-едва, и и се виждаше как си подсвирква и се оглежда наоколо. Портиерът подскачаше около него, явно му обясняваше, като му сочеше най-новия тип въртолет, с който беше долетял министърът, и просто личеше, че едва се сдържа да не го грабне в прегръдките си и да го отнесе на събранието. Но Бауер оставаше невъзмутим. Министърът бързо се върна на мястото си.

– Той е съвестен и точен човек. Знае задълженията си – повтори вече за кой ли път Ковал. – Наистина не разбирам...

И другите седнаха. Най-послед. Отново се възцари тържествено настроение. Бауер влезе.

– Добре дошли – отдалеч каза той на министъра и му махна благосклонно с ръка. – Здравейте – рече и на останалите. Сега вече на никого не му беше до смях. Нищо не разбираха. Бауер се запъти към трибуната, постави пред себе си папката, разтвори я и започна:

– На всички ви е известно какво беше конструирано в този институт. Вчера го видяхте. Откритието е мое. Всекиму е ясно какво означава то за народното стопанство. Производителността на всички заводи ще се увеличи фантастично, за кратко време ще внедрим навсякъде моите автомати. Когато преди десет години започнах да работя над тях, някои ми се присмиваха и казваха, че това било глупост. Но сега глупостта стана действителност. Автоматизацията чука на вратата. Цялостна и съвършена. И не забравяйте, че заслугата е моя. Преди всичко моя. Живеем в общество, където всеки бива възнаграден според заслугите си. Любопитен съм как ще бъдат оценени моите заслуги.

Веднага си позволявам да направя една малка уговорка. Искам да стана ръководител на нашия институт. Знам, че съм млад и че ще изпреваря мнозина други. Само че имам заслуги. А на професор Ковал му е

време да се пенсионира. На всички ни е добре известно, че той изостана като специалист. Единственото нещо, от което разбира, е политиката. А векът, който настъпва, ще се нуждае от специалисти. Професор Ковал ще си отиде. Нашият институт ще трябва да се занимава с нови проблеми. След като разрешихме въпроса за автоматизацията на машините, е необходимо да установим широка координация между автоматите. Да автоматизираме автоматите. Трябва да се погрижим техниката сама да се ръководи, управлява, да произвежда и бракува, производството да не бъде повече в тежест на човечеството. Това ще бъде нашата първа задача. След назначаването си ще ви обясня отделните проблеми. Ще си подбера хората, само някои от вас ще останат тук.

Що се отнася до паричното възнаграждение, не желая да говоря за цифри. Надявам се, че правителството ще признае заслугите ми. Ето това са моите условия. Моята декларация. След като бъде обсъдена, съм готов да предам откритието си на обществото...

Той се поклонил и седнал начело на масата. Министърът дори не стана:

– Главозамайването от успехите ни е познато. Вашият успех е наистина голям. Имате право и на порядъчно главозамайване. Но ръководството на института няма да сменяме. Точно за времето, което настава, за ръководните длъжности ще са ни необходими съзнателни хора. Инженери без мироглед доникъде няма да стигнат в живота, сам ще се убедите в това, господин Бауер. Другарят Ковал ще си остане на мястото. Пари ще ви дадем, колкото искате. Дори милиони. – Той се усмихнал и станал. – Стига да ви послужат за нещо. Сред нас вече има много хора, които се задоволяват с радостта от извършената работа. Да вървим – каза той на Ковал и се обърнал към вратата. Хлопна я след себе си. В залата всички мълчаха.

– Да не би да сте още пиан, Бауер? – попита след малко Шуба.

– Аз пък не съм длъжен да им давам нищо – сети се изведнъж Шимон и скочил от стола. Изгича пред сградата. Въртолетът на министъра тъкмо отлетя. Ковал се обърнал към него:

– Жена ви беше права. Как е възможно това, човече? Колко пъти сте ме провъзгласявали за гениален математик? Защо сте го правили? Необходимо ли ви беше? Мислите, че инак щях да ви изгоня от института? Знаем, че сте способен. Но сте лицемер.

– Вчера ме нарекохте творец на бъдещето.

Прибра се вкъщи. Стегна си куфара. При това трябваше да прескача счупените вещи. Разглеждаше ги със съжаление, защото в трезво

състояние беше голям скъперник. Повика по телевизионния шкаф жена си.

– Значи аз съм лицемер? Сбогом!

Тя започна да го увещава. Трябвало да се промени, така не можел да живее, сам щял да се убеди... Той сърдито прекъсна връзката. Знаеше, че като него живеят много научни работници, смяташе това за съвсем естествено и не виждаше нищо лошо, задето някой иска да получи възнаграждение за собствените си заслуги. „Мога да си отида – казваше си той. – Омръзнаха ми нейните приказки. Достатъчно дълго се въздържах.“

Замина с аеробуса при бившата си възлюблена в Роуднице. Баща ѝ имаше там голяма къща с просторна градина на склона край Лабе. Навремето търгуваше на едро с платове. Яна тъкмо беше в градината. Позна я веднага, въпреки че за това време се беше променила малко. Беше напълняла. Скоро разбра защо. Из градината тичаха две деца, които тя назоваваше по име. И името на Бауер не беше забравила:

– Шимон – провикна се тя, когато той се приближи до вратничката. Веднага го покани вътре. Те отново седяха заедно на красивата веранда на къщата им, откъдето се виждаше цялата околност, и тя пак отвори бутилка мелнишко вино.

– Сякаш нищо не се е променило за тези десет години.

– Като не се смята това, че се омъжих. И че работя. Чертожничка съм...

Значи имаше мъж, и работа, и деца. Сигурно дори не си е спомняла за него.

– Аз често мислех за тебе.

– Защо? Та нали ти си избра това!

Започна да ѝ обяснява, че трябвало да постъпи така, нямало какво да се прави, искал да се наложи, искал да стане изследовател, а търговската дъщеря щяла да му бъде в тежест. Поне тогава изглеждало така. Но иначе я обичал повече от всички.

– Недей обижда – каза – му тя. – Себе си преди всичко.

Не я разбираше.

– Променила си се, Яна. Впрочем аз исках... дойдох да те попитам, дали сега, след толкова години... знаеш ли, вече не трябва да се съобразявам с нищо...

Тя се засмя и изтича навън, защото чу, че по-малкото ѝ дете плаче.

Срещна се с баща ѝ. Господин Мрачек си беше все същият. Пийна с наслада няколко глътки вино.

– Мъжът ѝ е виновен за всичко. – Омъжила се за някакъв организатор. Никак не се боял от тъста си. – Но вас винаги съм ви обичал повече. По-добре се разбирахме. Елате – отведе го навън той. Зад къщата имаше голям олющен транспортен хеликоптер. – Превозвам стоки. Както навремето. Понякога си изкарвам доста. Дори се добирам до най-модерни неща. Чували ли сте вече за новите металинови ризки? Чудесни са, мога евтино да ви продам една-две.

Бауер се усмихна:

– Вие все още ли желаете да имате много пари? – Господин Мрачек не го разбра. – Искам да кажа дали знаете как могат да се похарчат, да речем, милиони?

– Имате ли ги? Ако ви затрудняват, елате тук и аз ще ви посъветвам. И харченето е изкуство, момчето ми, и за него е необходим опит и равнище, каквото днес малцина притежават. Ние, старите, умираме, а кой идва след нас? Мъже без култура. Аз ще ви организирам всичко. Ваканция на юг, зима в Египет, вечна пролет цяла една година, с хайвер за закуска – само елате при мен. Навремето аз наистина имах милиони. Мога да ви покажа и влоговете книжки.

– Знам това – каза Шимон. Вече много пъти беше виждал обезценените влогови книжки на Мрачек отпреди войната. Яна не дойде повече при него и Мрачек го изпрати на гарата. Значи, няма да бъде Яна. Не може да се върне никъде. Замина за Прага с реактивния експрес. Беше по-удобно, отколкото с препълнените аеробуси.

Не знаеше къде да се настани. При жена си не искаше да се върне. Всъщност идеята не е лоша. Да си вземе една година отпуск. Цяла година да почива някъде край морето. Заслужава го. И ще може да обмисли всичко на спокойствие. Една година ваканция. Не, две години. Никога не бе обичал Верн. А свърши като откривател. Виж ти! Отби се в един хотел и си поръча богат обед. Изтегли спестяванията си от банката. Сумата беше голяма. На улицата заговори две госпожици, които се обръщаха след него. Плати им обеда и после ги заведе на следобеден чай. Едната от тях имаше сребърен зъб, а другата говореше глупости. Прибра се сам в хотела. Беше вече доста пиан. Поръча си при бара френски коняк, но изпи само шест чаши. После бутилките зад барманката започнаха да се сливат пред очите му. Явно не може да изпие всичките, въпреки че ще бъде милионер. Мрачек май не беше прав. Виеше му се свят. Наложил се келнерът да го отведе в стаята.

На сутринта се отправил към института. Може би вече са се посъветвали и са решили да приемат условията му. Представяше си какъв ред

щеше да въведе, как щяха да застават мирно пред него. Ще видим. Отби се при инженер Мартен, знаеше, че тоя мърморко бе автор на последния патент в института. Беше подобрил използването на изотопите. Колко ли е получил за това?

– Не знам – каза Мартен и го гледаше така странно. – Наистина не знам...

– Искаш да кажеш, че не си се интересувал от това? – Сети се, че тоя чуждак няма дори старомодна кола.

– Да. Всъщност тези пари не ми трябват, братле. Мартен беше не само чуждак, но и глупец. Шимон си вдъхна смелост и отиде при Ковал. Той не го и погледна в очите. Прочете му решението. Предлагаша му някакви проценти. Откритието сигурно тяло да се разпространи и зад граница. Сумата щяла да бъде значителна. Бауер притаи дъх. Благодарил и се отправи към вратата. Спомни си за своята молба. Поиска отпуск.

– А откритието ви? Смятах, че поне в работата си сте съвестен.

– Да не би някой да се оплаква? Да не би автоматът ми да не работи точно?

– Не това. Но сигурно ще ви бъде интересно да узнаете, че два дни след вас е представил подобен патент професор Вьолдьоши от Будапеща.

– Само че аз бях първи.

– Разбира се. Откритието е ваше. Във вестниците пише само за него. Журналистите отново фантазират, както винаги. А Вьолдьоши ви ками в института си. Надявам се, че ще отидете.

Транспортната връзка между столиците се осъществяваше с помощта на ракети. Пътуването беше удобно и продължи по-кратко, отколкото пътуването от института до хотела. Шимон едва успя да прегледа заглавията на вестниците. Снимката му беше поместена на първите страници. Министерството се бе погрижило там да се озове и Ковал: уж негов учител и съветник. Срещу това можеше да се направи оплакване. Ковал дори не знаеше за работата му. Но всъщност какъв късмет имаше Шимон. Колко малко е било необходимо, за да бъде принуден да се застреля. Бедният Вьолдьоши. Дали и той е работил с години над откритието си? Защо никога не е дошъл тук? Сигурно е някакъв затворен човек.

От аерогарата го закараха право в завода. Унгарците тепърва изпробваха своя автомат. В този завод се произвеждаха часовници. Опитът беше малък по мащаб. В голямото помещение мъничкият автомат трябваше да управлява всички сложни механизми на производството. Отначало вървеше много добре. Журналистите се надвикваха, работниците

започнаха да ръкопляскат и Бауер беше във възторг от темперамента им. В сравнение с тях работниците от завода край Прага изглеждаха негови като риби. Но след около четвърт час автоматът започна да сигнализира, машините повтаряха отново и отново някои движения, запасът от материал растеше, от конвейера излизаха двойни и тройни предмети, някакви сиамски близнаци на ръчните часовници. Вълдоши тичаше наоколо, наведен напред. Беше пълен и червеналест, пхтеше, зрителите стихнаха напрегнати, само Шимон не можа да сдържи смеха си. Изгледа го враждебно. Вълдоши изключи тока.

– Съжалявам – каза той. – Но вие видяхте, че двадесет часовника бяха произведени без ни най-малък дефект. Значи, сме на правилен път. Казват, че инженер Бауер е открил автомат, който работи вече няколко дни. За нас ще бъде чест, ако ни изнесете лекция за него.

Шимон не можеше да откаже. Разбира се, най-важните неща щеше да премълчи. Но защо да не блесне пред студентите? Беше свикнал да говори, без да се подготвя. Реши да изнесе дълга лекция. Потърси сред публиката опорни точки. Зрителите седяха точно срещу него, увеличеното му лице се отразяваше отзад върху платното, така че можеха да следят всеки негов жест. Говореше на руски и почти всички го разбираха. Но опорни точки не си намери. Всъщност само една.

Беше седнала на втория ред открая, облечена с особен тоалет, последна мода, някаква вълнена туника с предизвикателно деколте, което откриваше по-голямата част от гърдите ѝ. Беше мургава и красива, приличаше на Яна, но Яна на млади години, Яна, когато беше влюбен в нея и когато трябваше да я напусне заради кариерата си.

– Коя е онази девойка на втория ред открая? – попита той Вълдоши през почивката. Вълдоши се намръщи.

– Такава дързост. Ще наредя веднага да я изведат.

– Че защо?

– Два пъти не издържа проверочния изпит. Изобщо не се беше готвила. Смяташе, че ще ме очарова с модата. В свободното си време тя работи като манекен. Казват, че е най-хубавото момиче в Унгария. Но физиката решително не е овладяла. Провали се. Изобщо не разбира лекцията ви, главата си залагам, че е така. Просто е дошла да ви види. Все едно че е на цирк. Госпожице...

– Почакайте – прекъсна го Шимон. – Бих искал да поговоря с нея. – Вълдоши го погледна учудено. – Познаваме се малко – добави Шимон. И така се запозна с Олга.

Реши да остане в Будапеща. От една страна, защото Вълдоши го

покани, като обеща да внедри откритието му, от друга, защото се влюби в Олга. Първия довод съобщи на Ковал. Още същата вечер отиде на модно ревю. Установи, че най-ефектните и най-модерните модели до последната подробност наподобяват модата от шестдесета година, от времето, когато още следваше. Явно не могат да измислят нещо наистина ново. Купи на Олга всички модели, които тя представи. Изпрати сметката в посолството. Приложи първата страница от сутрешните пражки вестници. Вече никой не му се обаждаше от Прага. Настани се при Олга. Тя имаше много роднини.

Всички угощаваше и обличаше. Унгарските ястия са знаменити. От време на време се отбиваше и при Вьолдьоши. Никой нищо не се осмеляваше да го попита. От института му изпратиха писмо, подписано само от секретарката. Кога възнамерявал да се върне на работа? Освен това му съобщаваха, че вече е започнало серийното производство на автоматите му. Сега това не го интересуваше особено. В своите препоръки Мрачек беше забравил за нещо. Човек може да се радва на богатството само когато е влюбен. Тогава има за какво да прахосва парите си. Олга обожаваше удоволствията. Най-хубавата жена в страната. Два пъти спечели състезанията по красота. Имаше праксителовски форми. С нея парите се харчеха геройски.

След около един месец изпратиха при него Ирена. Сигурно я бяха накарали насила. Сега тази дисциплинирана и старателна личност стоеше в стаята на Олга и нямаше къде да седне, защото Олга имаше ориенталски вкус и беше изхвърлила всички столове от дома си. Той ѝ посочи килима. Ирена отказа. Той се засмя.

– Съзнаваш ли какво правиш? Живееш като нехранимайко, като безделник. В Прага пристигат все нови и нови делегации от цял свят, искат да се срещнат с гения, а геният се мъкне с някаква развратница...

Шимон се обиди, но тя заяви, че знае с какво име се ползва Олга, вече се била информирала. Та Шимон имал задължения към таланта си.

– Правя каквото искам – почти извика той. И също стана. Знаеше, че Олга лежи в съседната стая и го слуша. Искаше тя да продължава да го обича. Беше с петнадесет години по-млада. – Най-сетне си взех отпуск. За първи път през тези десет години. За всичкото това време. Моите автомати ще дадат възможност на човечеството да живее в рай, в нов златен век. Така че аз имам право да вляза първи в тоя златен век.

Нима Шимон си представя така рая и щастието! Нима смята, че това е целта на човечеството? И Ирена погледна с презрение турските старинни предмети и обидено помириша одеколона пред огледалото.

– Съжалявам те, Шимон... – Вероятно не знаеше как да го обиди повече. Но Шимон беше щастлив, че тя си отиде.

А когато най-сетне помогна на Вьолдьоши в автоматизацията на производството, замина с Олга на море. Покани със себе си всички работници от завода за часовници, които нямаха какво да правят.

– За нас настъпи златният век – повтори Шимон – *Aurea ptimasata est aetas, que vindice nullo*¹ – рецитираше на латински той, защото обичаше да подчертава, че не е едностранчиво развит инженер като своите колеги. Но никой не се присъедини към него. Замина за морето сам с Олга. Сега беше вече богат и в България.

Струваше му се, че това е щастието. Истинско и неподправено, два пъти синьо: веднъж като небето и веднъж като морето; щастие във вилата, която купи досама плажа, щастие в аквариума, който поръча да му направят, щастие при вечерните танци на месечина и при цвъртенето на жътварите, с Олга, която всеки ден имаше нова рокля, ушита в най-добрите салони, и всеки ден отиваше на покупки, защото обичаше да купува, умееше да избира и да се пазари, обичаше вещите и го учеше да се радва на света. Хората ги уважаваха, от време на време го посещаваха репортьори и той разговаряше с тях на терасата на вилата си, под палмата, излегнал се на шезлонга като истински милионер, какъвто всъщност и беше. Казаха му, че някакъв си Пятикин от Киев бил открил неговите автомати една седмица след Вьолдьоши и че работели по-бързо. Но и Пятикин се беше появил късно.

Шимон ставаше на обяд и докато Олга пазаруваше, четеше вестници. Целият свят се приспособяваше към неговите открития. Стойността на промишлената продукция от ден на ден спадаше. Накрая започнаха да въвеждат автоматите и в рудниците, така че и материалът значително поевтиня. Трудът беше безплатен и последните капиталистически държави като Швейцария, Андора и Йемен трябваше да въведат планово стопанство. И всичко това всъщност беше дело на Бауер. Той изпиваше кафето и портокаловия сок и изяждаше пържените филийки, а после се спускаше по собствената си стълба на плажа и скачаше във водата. Но не беше съдено щастието му да трае дълго.

Първо се появиха нови хора. Сега, когато автоматите поеха работата във всички предприятия, на повече хора им хрумна същата идея като на Шимон. Те се разполагаха около тях и скоро плажът се препълни, а

1. „Първият, златният век избуя. Непознаващ разплата...“ – Овидий, „Матаморфози“, глава „Четирите века“, книга I, 19 стих. Превод Г. Батаклиев. Б. пр.

не можеше да ги прогони, защото, въпреки че нямаха толкова пари като Бауер и такива заслуги за новия век, имаха еднакви права. Олга вече си оставаше вкъщи и често се оплакваше от главоболие. Не искаше да излиза. В града се появиха нови магазини, бяха открити разпределителни пунктове за основните жизнени потребности, където стоките фактически се раздаваха безплатно. Скоро всички жени имаха елегантни рокли от доброкачествени материи, а някои си ги шиеха у дома, защото можеха да шият по-хубаво от местните шивачи. Олга оставаше сама и все измъчваше Шимон, тъй като сега това беше единственото ѝ развлечение. Той трябваше да се грижи за нея, да вика по няколко пъти на ден лекари, защото тя ту се боеше, че сърцето ѝ не бие, ту пък, че бие много бързо – изобщо скучаеше. Скучаеше като артистократите преди Френската революция, скучно ѝ беше да живее в рая, особено когато бе достъпен за всички. Тя настоя Шимон да се върне в Прага, да установи на колко възлиза състоянието му и да се преместят някъде другаде, където отново ще бъдат сами, където само те ще са щастливи. Той дълго се колеба, не желаше да се връща, но когато тя започна да си кани вечер млади мъже и по цели нощи да пиянствува с тях, без дори да му ги е пред савила, се реши. Искаше за последен път да си поговори с Ковал, искаше окончателно да обсъди своите права.

От високо просто не можа да познае Прага, защото около града бяха израснали обширни нови квартали. При построяването на къщите все още беше необходим човешки труд, тъй като всеки искаше да уреди дома си по свой вкус и се стремеше поне да поизмени фабрично изработените части. От аерогарата замина с автоматично такси. Учуди се колко бързо бяха внедрили собственото му откритие и при автомобилите. Говори с някаква централа, която се обади по микрофона над волана, даде адреса на адвокатата си и колата потегли, без да подскочи нито веднъж.

– Вие несъмнено сте най-богатият човек на света. Рокфелер е бедняк в сравнение с вас. Защото Рокфелер наистина обедня. Всъщност вашите автомати са единствената стока, която все още има някаква цена. Притежавате огромно състояние. Но какво ще правите с него? – усмихна се адвокатът. От главата до петите беше облечен от новите разпределителни пунктове за жизнени потребности, и той вече живееше безплатно.

– Ще видим – решително заяви Шимон. – Все ще измисля нещо.

По пътя за института той забеляза обществените кухни, където храната беше безплатна, защото освободените от промишленото производство хора усърдно се бяха заели със земеделие и с помощта на

машините, каквито имаше в изобилие, за една година бяха повишили многократно добивите, така че складовете бяха препълнени и излишната храна трябваше да се раздаде. Колата му отбягваше главните площади, където той виждаше, че са насядали тълпи от хора, като на някаква демонстрация, но не вдигат никакъв шум и слушат обясненията на специалисти. Курсове по математика на Старо-месткия площад. Курс по елементарна физика на Тиловия площад и курс по кибернетика в подножието на храма „Света Людмила“. Вацлавският площад беше свободен.

В института го прие секретарката.

– Професор Ковал е в Индонезия. Аз вече не съм негова секретарка. Замествам го. Какво обичате? – Държането ѝ беше официално и строго. Институтът се бе разширил. Бяха построени най-малко още осем нови сгради. – Предишното ви място е заето. Ако искате да постъпите на работа, трябва да подадете молба. Всекидневно при нас се явяват стотици кандидата. Вьолдьоши и Пятикин усъвършенствуваха автомата ви, сега той работи много по-бързо и по-прецизно. Ако имате някакви нови предложения, обърнете се писмено към комисията за преценка на изобретенията. Но ви предупреждавам, че ще чакате най-малко един месец. След отменянето на труда това е най-претовареното ни ведомство. Няма вече места дори в кръжока по изкуство и в спортния клуб. Сега пък вие ще трябва да чакате, инженерче.

– Не желая да постъпвам в никакъв кръжок – заяви той и си отиде. Работното време беше нищожно. Сътрудниците се застояваха предимно в кръжоците и клубовете. На игрището пред института видя тълпа от хора, които се упражняваха в скок на дължина, а като минаваше покрай портиерската будка, чу монолога на башата на Хамлет. Беше готов да се закълне, че позна гласа на доцент Шуба. Сигурно е слаб артист, както и слаб физик. Този живот не бе по вкуса на Шимон – постоянно да си заедно с останалите и да изпадаш във възторг от нещо. Той обикаляше най-люксоznите магазини на Вацлавския площад и мислеше какво да занесе на Олга. Сигурно има предмети, които са запазили цената си. Първоначално искаше да купи някакъв замък или база на Южния полюс, но всички недвижими имоти бяха обществена собственост. Реши да купи злато.

Избра най-рядкото, най-модерно и наистина луксозно бижу. Облужваха го две продавачки: едната опитна, а другата красива, и почти се засрамиха, когато поиска да плати.

– Защо? – попита той. – Да не би да раздавате и бижута?

По-възрастната продавачка го улови за ръката, отгърна една завеса

и му показа работилниците. Б малкото помещение се бяха наблъскали около двайсет души.

– При нас идват откъде ли не. Бивши стругари, заварчици и фини механици. Златарството им се струва занаят, предопределен за тях. Те са осигурени материално и работят безплатно. И така хубаво. Вашето бижу го изработи една специалистка по апретура. А злато – колкото щеш. То е евтин метал.

Шимон разбра всичко. Сега главните отрасли са изследователската дейност, занаятите, изкуството и спортът. И хората са доволни, когато могат да се занимават с тях, защото скуката е най-лошото нещо в живота. Както преди Френската революция, както долу край морето, така и тук, посред града, злят със стоки. При това положение и да си продавач е удоволствие, щом трябва да продаваш само шест часа седмично, и с радост отиваш на работа, защото ще видиш нови лица, нови хора и ще научиш нови неща.

Когато се връщаше на аерогарата, наоколо вестникарите крещяха последната новина. Купи си вестник по-скоро по навик. Погледна заглавията и за миг затвори очи. ПАРИТЕ БЯХА ПРЕМАХНАТИ. Банковата му сметка пропада. Ще прилича на Мрачек с неговия обезценен спестовен влог. Парите бяха премахнати. Беше станал обикновен човек. Беше се превърнал в последен безделник.

Във вилата край морето го чакаше Мрачек. Беше леко пийнал. Шимон не се и учуди, че го вижда. Мрачек бе една от последните новини. Но последваха още по-лоши. Олга го беше напуснала. Споразумяла се с някакъв млад рационализатор. Представят индивидуална мода.

Този човек искал да повиши художественото равнище на облеклото. Искал да намери за всеки отделен човек облекло от специална и оригинална материя, което да подхожда на характера и външността му, и имал голям успех, въпреки че предлага за морето римски тоги, а за Нюрнберг леки, прозрачни ризници. Имал успех, защото е необикновен и оригинален, никакъв автомат не може да го замени. А Олга обича преуспяващите мъже. Шимон пиянствува с Мрачек няколко дни. Едва след една седмица възрастният човек се осмели да му каже молбата си.

– Спри всичко това, Шимон. Върни ни обратно. Нали ти откри тия уроди? Можеш пак да ги унищожиш.

Бауер се усмихна.

– Не разбирате от физика – каза тъжно той. Вече се досещаше, че е създал откритие срещу себе си. И отвори нова бутилка коняк.

Мрачек му разправи, че дълго упорствувал и след като не можел да

търгува на черно с новите промишлени изделия, се заел с дантели, после с антикварни предмети, а накрая с картини. Само че в града им били открити масови курсове по живопис и сега всеки разбирал от картини повече от Мрачек. За няколко месеца в Роуднице се подготвили двайсет нови художници, един от които сигурно има талант.

– Настъпи краят на света – пиянски крещеше Мра чек. – Настъпи краят на света. Премахнаха парите. Опълчиха се срещу човешката природа.

Още същата нощ той се самоуби. Не беше единствен. Много хора не можеха да понесат дългата почивка край морето. И понеже работата им се състоеше само в това, да мамят и изпреварват ближните си, трябваше да си отидат. Измираха като динозаври, като животните от кватерна при промяната на климата. Шимон разбра от какво искаше да го спаси Ирена. Видя, че златният век изисква данък от всекиго. Че егоизмът е смъртоносно заболяване.

В Прага дълго не можа да си намери работа. Тя вече беше рядкост. В института на Ковал не се осмеляваше да се върне. Ирена ръководеше биологичните изследвания във Височани, където ѝ бяха обзавели няколко свободни фабрични зали. Най-сетне беше приет в техния отдел за проучване на физико-химичните проблеми.

– Радвам се, че се върна – каза му тя.

– Защо?

– Защото мнозина твърдят, че хората нямало да победят, природата си, че никога нямало да се приспособят към века на изобилието, за който винаги са мечтали. А ти доказа, че това не е истина.

– Като морско свинче ли? С опит?

Шимон все още се съжаляваше малко. Но не желаше да свърши като Мрачек. Искаше да живее. Ирена му се усмихваше. Може би ще му прости. Дали все още живее в тяхната къща? Тя го заведе в лабораторията. Завеждащият записва името му. Беше млад човек.

– Бауер ли? Шимон Бауер? Интересно, наричате се като откривателя на автоматите. Какво ли е станало с този човек?

Не му каза.

КРАЙ

© 1964 Йозеф Несвадба
© 1984 Невена Захариева, превод от чешки

Josef Nesvadba
, 1964

Сканиране, разпознаване и редакция: Светослав Иванов, 2007

Публикация:

ЙОЗЕФ НЕСВАДБА
Експедиции в обратна посока
Разкази

Josef Nesvadba
Vupravy opacnym smerem
Nakladatelstvi Mlada fronta, Smena, Nase Volako
Praha, 1976

© Невена Захариева, преводач, 1984
© Богдан Мавродинов и Жеко Алексиев, библиотечно оформление,
© Текла Алексиева, рисунка на корицата, 1984
c/o Jusautor, Sofia

Рецензент Бойко Вътов
Редактор Каталина Събева
Художествен редактор Иван Кенаров
Технически редактор Пламен Антонов
Коректор Ани Иванова
Чешка. I издание

Дадена за набор на 28.V.1984 г.
Подписана за печат на 8.XI.1984 г.
Излязла от печат месец ноември 1984 г.
Формат 70×100/32 Изд. № 1785 Цена 2.50 лв.
Печ. коли 26 Изд. коли 16,84 У ИК 16,48
ЕКП 95364 5627-60-84

Книгоиздателство „Георги Бакалов“ – Варна, 1984
Държавна печатница „Балкан“ – София

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4165>]